

İnformasiya nöqteyi-nəzərindən texniki layihələndirmə verilənlər bazasının dataloji modelini hazırlayır və infoloji səviyyədə model dəqiqləşdirilir. Həmçinin bütün səviyyələrdə konkret verilənlər bazasının idarəetmə sistemi (VBİS) üçün sorğuların formalaşdırılması dilində verilənlərin sxemi qurulur. Proqram nöqteyi-nəzərindən texniki layihələndirmə standart VBİS-in vasitələrini və funksiyalarını, həmçinin original proqramlaşdırma vasitələrini təklif edir. Burada verilənlər bazası ilə işləmə alqoritmi hazırlanır və son istifadəçi ilə sistem arasında interfeys layihələndirilir [4]. Təşkilati nöqteyi-nəzərindən texniki layihələndirmə yerinə yetirilən işlərin keyfiyyətinə və müddətinə nəzarət və işçi kollektivinin yaradılması işinin təşkili və planlaşdırılması məsələlərini yerinə yetirir. Layihənin təşkilati təminatı layihənin realizasiyası üçün instrumental vasitələr və metodlar seçimini təklif edir. **Beləliklə, informasiya verilənlər bazası sisteminin texniki cəhətdən yaradılması** zamanı aşağıdakı məsələlər həll olunmalıdır:

1. Predmet sahəsinin hansı obyektləri və hadisələri (prosesləri) haqqında informasiya toplanmalıdır; 2. Həmin obyektlərin və proseslərin əsas xarakteristikaları və onlar arasında əlaqələr təyin edilməlidir; 3. Obyektlər və proseslər haqqında sistemə daxil edilən anlayışların, xarakteristikalarının və əlaqələrinin dəyişdirilməsi və təsvir olunması yerinə yetirilməlidir.

İnformasiya sisteminə verilənlər bazası sisteminin texniki cəhətdən yaradılması nəticəsində verilənlər bazasının konseptual sxemi yaradılır [2]. Bu mərhələdə həmçinin istifadəçilərin (şəxslərin və tətbiqi proqramların) sorğuları araşdırılır və nəticədə xarici infoloji modellər (altsxemlər) və onların konseptual infoloji modellə əlaqələri formalaşdırılır və təsvir edilir. Bu mərhələnin əsas xüsusiyyətlərləndən biri də ondan ibarətdir ki, konseptual sxemin və xarici modellərin təsviri konkret VBİS-lə bağlı verilənlərin təsvir metodlarından asılı olmamalıdır.

Beləliklə, informasiya verilənlər bazası sisteminin yaradılması nəticəsində predmet oblastının modeli mahiyyət və əlaqə naborundan ibarət əlaqələndirilmiş qraf təsvir olunur. Alınmış qrafda dövrü əlaqələrdən qaçmaq lazımdır. Çünki, dövrü əlaqələr müəyyən sayda səhvlərin yaranmasına gətirib çıxarır.

İnformasiya verilənlər bazası sisteminə daha dərinlən təhlil etmək üçün Ali təhsil müəssisəsinin kitabxanasında həm kitablar, həm istifadəçilərin informasiya bazasının emalı üçün infoloji modeli nəzərdən keçirək. Kitabxana predmet sahəsi olduğuna görə ona daxil obyektlər ayrı-ayrılıqda mahiyyət adlandırılır və onlarda öz növbəsində atributlarla xarakterizə olunur. Kitabxana predmet sahəsinə daxil olan mahiyyətlər aşağıdakılardır: kitab, sistem kataloqu, oxucu, nüsxə [5].

Bu mahiyyətlərin hər birinin bir neçə atributları vardır. Bu atributlar aşağıdakı cədvəldə əks olunmuşdur. Cədvəl 1 “Kitab” mahiyyətinin atributları göstərilmişdir.

“Kitab” mahiyyətinin atributları

Cədvəl 1.

Atribut	Yazılışı
ID kitab	Kitabın identifikasiyası üçün unikal nömrə
A.	Kitabı adı
Müəllifi	Kitabın müəllifi
Növü	Dərslik və ya bədii
Nəşriyyat	Harda çap olunub

Vərəqlərinin sayı	Cəmi neçə səhifədir
-------------------	---------------------

Oxucu kitabxanadan özünə lazım olan kitabı seçirsə, onda oxucu mahiyyətinin atributlarını da təyin etmək lazımdır. Cədvəl 2-də “Oxucu” mahiyyətinin atributları göstərilmişdir.

“Oxucu” mahiyyətinin atributları

Cədvəl 2.

Atribut	Yazılışı
ID oxuyucu	Oxucunun bilet nömrəsi
A.S.A	Adı, soyadı, atasının adı
Anadan olduğu il	Neçə yaşı var
Cinsiyyəti	Qadın və ya kişi
Ev nömrəsi	Telefon nömrəsi
İş nömrəsi	Telefon nömrəsi

Oxucu kitabları sistem kataloquna görə təyin edirsə, bu zaman sistem kataloqu mahiyyətinin atributları cədvəl 3-də göstərilmişdir.

“Sistem kataloqu” mahiyyətinin atributları

Cədvəl 3.

Atribut	Yazılışı
ID	İnventar nömrəsi
Yeri	Kitabxanada hansı kataloqda yerləşdirilməsi
Götürmə tarixi	Oxucu tərəfindən götürülən vaxt
Qaytarma tarixi	Oxucu tərəfindən qaytarılan vaxt

Aydın məsələdir ki, kitabxanada bir kitab bir neçə oxucuya lazımdırsa, onda eyni kitabın nüsxələrinin sayını da mahiyyət kimi götürsək, onda nüsxə mahiyyətinin atributlarını cədvəl 4-də təsvir edək.

“Nüsxə” mahiyyətinin atributları

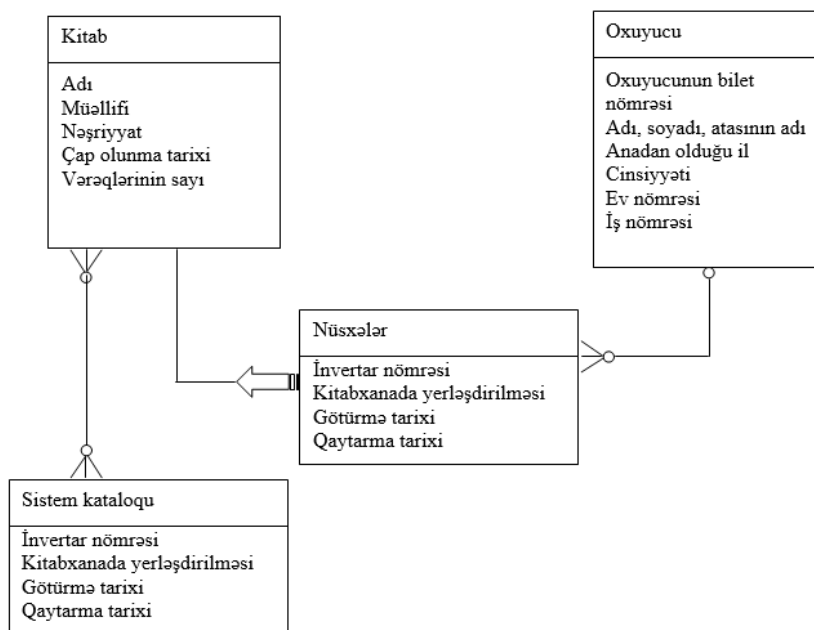
Cədvəl 4.

Atribut	Yazılışı
ID	İnventar nömrəsi
Yeri	Kitabxanada hansı kataloqda yerləşdirilməsi
Götürmə tarixi	Oxucu tərəfindən götürülən vaxt
Qaytarma tarixi	Oxucu tərəfindən qaytarılan vaxt

Bu mahiyyətlər arasında əlaqənin aşağıdakı formaları təyin olunur:

1. Birin-birə 1:1 – “oxucu”: “kitab”;
2. Birin-çoxa 1:M – “kitab”: “sistem kataloqu”, kitab: nüsxə

Əlaqələr təyin olunduqdan sonra sistemin ER mahiyyət-əlaqə diaqramını şəkildəki kimi təsvir olunur.

Şəkil 1. Elektron kitabxananın informasiya sisteminin ER mahiyyət-əlaqə diaqramının təsviri

Nəticə. 1. Elektron kitabxana sisteminin istifadəçilər üçün əlçatanlığının təmin edilməsi üçün informasiya verilənlər bazasının yaradılması prosesinin müxtəlif aspektləri təhlili edilmişdir.

2. Təyin edilmişdir ki, texniki cəhətdən elektron kitabxana sisteminin informasiya verilənlər bazasının yaradılması elektron kitabxananın mahiyyət-əlaqə modelini daha sadə və əlverişli edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Kərimov, S.Q. İnformasiya sistemləri. Bakı: Elm, 2008, 676 s.
2. Əliyeva, K.A. Müasir Azərbaycanda elmin informasiya təminatı və kitabxanalar. Elm, 2007, 394 s.
3. Salamli, S. Elektron məlumat bazalarının yaradılması və virtual xidmət. Bakı, 2012, 41s.
4. İsmayılova, N. Kitabxanaşünaslıq və informasiya: elmi, nəzəri, metodik və təcrübi jurnal. -2010. №1. - s.101-107.
5. Армс, В. Электронные библиотеки [Текст]: учебное пособие / В.Армс. - Москва: Пик Винити, 2000. - 274 с.
6. Бородин, В. Библиотечное обслуживание [Текст] / В.Бородин. - Москва, 2004. - 168с.
7. Земсков, А. Электронные библиотеки [Текст]: учебник для вузов / А.Земсков, Я.Шрайберг. - Москва: Либерия, 2003. - 352 с.
8. Мелентьева, Ю. Библиотечное обслуживание [Текст] / Ю.Мелентьева. - Баку, 2006. -251с.

УДК 004.056

АНАЛИЗ РОЛИ МОДЕЛИ СУЩНОСТЬ-СВЯЗЬ В СОЗДАНИИ ЭЛЕКТРОННО-БИБЛИОТЕЧНОЙ СИСТЕМЫ**А.Х.Аббасзаде**

Азербайджанский Технологический Университет

aysuabbaszade99@mail.ru

Резюме. В настоящее время применение базы данных при обработке информации в оцифрованных условиях значительно облегчает работу пользователей. Создание базы данных позволяет ускорить процесс доступа и обработки данных и добиться высокой эффективности. Как и в других сферах деятельности, создание и применение информационной базы для обеспечения доступности библиотечной системы для пользователей является одной из важнейших и актуальных проблем современности. Достаточные успехи достигнуты в развитых странах мира. Эта относится и для Азербайджана. Тем не менее, постоянно расширяющийся рост данных происходит как место для хранения этой базы данных - создание надежных серверов и более эффективное использование информации. Поэтому актуален анализ информационной базы электронно-библиотечной системы, которая характеризуется оперативностью и качеством работы обслуживанию потребителей.

Ключевые слова: Информация, данные, база данных, информационная система, библиотечная система.

UDC 004.056

ANALYSIS OF THE ROLE OF THE ENTITY-RELATIONSHIP MODEL OF IN THE CREATION OF AN ELECTRONIC LIBRARY SYSTEM**A.H.Abbaszadeh**

Azerbaijan Technological University

aysuabbaszade99@mail.ru

Summary. At present, the use of a database in the processing of information in digitized conditions greatly facilitates the work of users. Creating a database allows you to speed up the process of accessing and processing data and achieve high efficiency. As in other areas of activity, the creation and application of an information base to ensure the availability of a library system for users is one of the most important and urgent problems of our time. Sufficient progress has been made in the developed countries of the world. However, the ever-expanding growth of data is happening as a place to store this database - creating reliable servers and making better use of information. Therefore, the analysis of the information base of the electronic library system, which is characterized by efficiency and quality of work, is relevant.

Keywords: Information, data, database, information system, library system.

Redaksiyaya daxilolma: 27.05.2024

Çapa qəbul olunma: 26.08.2024

